

מחשבה קצרה על הדף הרב יחזקאל הרטמן

מסכת חולין דף סה

עורב וזרזיר בגימטריא שב"ת, דע"י השבת שעומדת באמצע, מתגברים ישראל על הזרזיר והעורב שעומדים מימין ומשמאל. והדברים נפלאים.

לא לחנם הלך הזרזיר אצל העורב

לשיטת ר"א הזרזיר הוא טמא מכיון ששוכן יחד עם העורבים - "לא לחינם הלך הזרזיר אצל העורב, אלא לומר לך שזהו מינו".

הבני יששכר (מאמרי השבתות מאמר א) מביא בשם המגלה עמוקות פרשת לך לך (ומבאר אותו יותר בחיבורו בארות עמוקים על המגלה עמוקות) בענין אברהם אבינו בברית בין הבתרים, שנאמר שם "ויקח לו את כל אלה ויבתר אותם בתוך", להיות ע' אומות אלה מול אלה, כי ל"ה שרים אחוזים בצד ימין דקדושה וישמעאל על גביהם כמנין "אלה", ול"ה שרים משמאל ועשיו הוא אדום על גביהם כמנין "אלה".

וזהו "אלה ברכב ואלה בסוסים" - כנגד צד ימין וצד שמאל, ולעולם צד ימין מתגבר על צד שמאל, כיון שחסד מתגבר על דין, והרוכב מתגבר על הסוס. על כן 'אלה ברכב' - מצד ימין, 'ואלה בסוסים' - מצד שמאל, שהם מתחת לרכב. וזהו ל"ו מימין ול"ו משמאל.

וישראל פנימיים שרשם בקודש, הם עומדים באמצע, כנגד "ואת הציפור לא בתר", הוא כלל ישראל שעומד באמצע, במידת התפארת. "ונקדשתי בתוך בני ישראל", בתוך ד"קא.

על כן קליפת ישמעאל יום אידם הוא בערב שבת מימין הקודש, וקליפת עשיו יום אידם הוא יום א', דהיינו משמאל הקודש, וישראל בתוון, שניתנה להם השבת קודש.

ממשיך הבני יששכר (וכן באגרא דכלה פרשת נח) דקליפת עשיו נקראת עורב, וקליפת ישמעאל נקראת זרזיר, וכפי שרמזו בב"ק (צב, ב) על מה שנתחתן עשיו עם ישמעאל "לא לחינם הלך הזרזיר אצל העורב".

ונוסיף מה ששמעתי ממנו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל בשם הגר"א, שהטעם שרצה עשיו להתחתן עם מחלת בת ישמעאל, כדי ליצור חיבור שלם ולהעמיד עמוד אמצע דקליפה. והקב"ה הפר עצתם ומת ישמעאל קודם שנתחתן עשיו עם בתו.

ואמרו חכמים (שבת ק"ח, ב) שאם ישראל משמרים שבת אחת, מבטלים מעליהם כל אומה ולשון, דהיינו שתי קליפות אלה - עשיו וישמעאל.

יגדיל תורה ויאדיר

כל דג שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, ולמה נאמר סנפיר? יגדיל תורה ויאדיר.

ונתחבטו המפרשים מה הפירוש בתירוץ, וכי הוסיפה זאת התורה לחינם.

ונביא ג' דרכים:

א.

התירוץ הכללי לדרך זו הוא שהתורה כתבה את הסימנים הללו כי הם סיבת ההיתר. ומצינו זאת באופנים שונים:

החתם סופר מבאר ע"פ מה שכתב הרמב"ן בפרשת שמיני (יא, ט) בטעם תליית היתר דגים בסנפיר וקשקשת, שהסנפיר מאפשר לדג לשחות במקום גבוה בים ולא להכנס למקומות מטונפים, וכן הקשקשת מגינה עליו מפני הלכלוך שבמים. נמצא שמה שהתורה כתבה סנפיר וקשקשת כי בזה מתבאר הטעם.

בנו של השל"ה (תושב"ע אות טו בהגה) כתב שסימנים אלה מגלים את סודות התורה.

הלב אריה מביא את החקירה הידועה האם סימני הטהרה הם סיבת ההיתר, או סימן בעלמא. ומחדש דהסנפיר והקשקשת הם סיבת ההיתר, ושאר סימנים שהובאו בגמ' (כגון ראש ושדרה) אינם אלא סימן בעלמא.

נמצא שזה הפירוש "יגדיל תורה ויאדיר", ללמדנו את מהות וטעם הטהרה.

ב.

השואל ומשיב בספרו דברי שאול מביא מהלך נוסף, ע"פ הגמ' לעיל

ועוד יש שכתבו שלעתיד לבוא יהפכו כל הבע"ח הטמאים להיות טהורים.

רבי ראובן מרגליות מציין לדבריו על הזוהר (ניצוצי זוהר פרשת שלח ח"ג דף קטז, ב), שם מייסד שכל דבר שנוצר משמיים אינו טמא, שהרי אין דבר טמא יורד מן השמים. ממילא, כל דבר שנברא בששת ימי בראשית אין שייך בו טומאה. ובמחשבות חרוץ לרבי צדוק הכהן (אות יא) כתב שלעתיד לבוא לא תהיה טומאה אצל בע"ח, כמו שהיה אצל אדם הראשון, שהיה מותר בכל הבהמות (רק שנאסר להרגן), אפילו בהמה טמאה, ומשום שכל דבר שנברא בששת ימי בראשית בהכרח הוא טהור, דאין דבר טמא יורד מן השמים. ומציין עוד לאבנ"ז (יו"ד סי' תסו) בענין דברי המהר"ל שמת אינו טמא בעצם, ובתוך הדברים כתב שכל דבר ששייך לעולמות העליונים לא שייך בו טומאה.

ובזה מיושב היטב, דהלויין נברא בששת ימי בראשית, כדאיתא במסכת ב"ב (עד, ב) שהקב"ה סירס את הזכר והרג את הנקיבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא, ומכיון שנברא אז, אין בו איסור אכילה, דאין דבר טמא יורד מן השמים.

דף טח

מקום חתך

"מקום חתך" פירושו מקום הביניים באבר היוצא. דהיינו: אבר שיצא מקצתו אותו אבר אסור באכילה ולא יועיל שיחזור פנימה, אבל המקום שעומד על הפתח עצמו, מצד אחד אין לו היתר שחיטה של אמו ומצד שני אם יחזור פנימה, יהיה מותר. מבאר רש"י שהמקום של הגבול אינו לא בפנים ולא בחוץ.

בארץ צבי לגאון מקוז'גלוב (פרשת שמות) מסביר את הגמ' כאן ע"פ היסוד הבא:

בספר הזוהר (שמות טז, א) איתא דגלות מצרים היתה גדולה מכל הגלויות שיבואו אח"כ. והביאור, דלא נחשבת עקירה גמורה אלא רק כשבא לרשות ההפוכה. כל זמן שלא באו לא"י לא נחשב שיצאו ממצרים שארצות אלה הפכיות זו לזו (וידיעת ההפכים אחת). ועל כן בבהמ"ז שצריך להזכיר ארץ, מזכירים גם יציאת מצרים. ולפי"ז לא נחשבת גלות גמורה אלא במצרים שהיא ההיפך מארץ ישראל. ולכן כשעם ישראל גולה במקום אחר, אין זו גלות גמורה.

ומביא ראיה מכאן, דכיון דמקום חתם לא נחשב 'בחוץ', ממילא אף שאינו בתוך הבהמה, מ"מ לא נחשב יוצא, דכל זמן שלא הגיע למקום נגדי לא נחשב שיצא, ולכן אם חזר מועיל להפקיע מדבר שאינו יוצא גמור.

וממשיך לדון בדברי הרמב"ן (ויקרא יח, כה) דעיקר המצוות הן בא"י ולא בחו"ל, מ"מ כשישיע אותנו הש"ת ויגאלנו, אז ייחשב למפרע כאילו לא היינו בחו"ל כלל, כיון דכל חו"ל זולת מצרים, לא נחשבת מנוגדת לא"י, ואז יהיו נעשים למפרע כל התיקונים מן המצוות שעשינו במשך

(נו, ב) שר"ש בן חלפתא היה עסקן בדברים וביקש לבדוק את מה שאמר שלמה שלנמלה אין מלך. והקשו שם התוס' וכי אינו מאמין לדברי חכמים. ומבאר הדברי שאול, שכאשר התורה או חז"ל אומרים לנו משפט כלשהו, אם זה משפט חיובי א"א להוכיח זאת, אך משפט שלילי הדבר ניתן להוכחה. כגון, אמרו חז"ל שכל מה שיש ביבשה יש בים חוץ מחולדה, אם לא מצאתי מין מסוים בים, אין כאן טענה, שכן אולי הוא קיים במקום עמוק או רחוק בים. אך אם כן אמצא חולדה בים, הרי זו הוכחה כנגד. נמצא שהמשפטים השליליים שאמרה התורה הם הוכחה לתורה מן השמים.

ר"ש בן חלפתא רצה לברר שחכמת שלמה היא ברוה"ק, והראה זאת בכך ששלמה אמר שלנמלה אין שוטר ומושל, וזהו דבר שלילי - שאין לה מלך, שאפשר לברר בקלות, דאם נראה את המלך של הנמלה, אז יוכח שאין זה נכון. ומעתה מדכתב זאת שלמה, ע"כ שברוה"ק אמרו, שהרי כתב דבר שאפשר לפרוץ בקלות. ומיושבת קושיית התוס', דלגבי דברי ר' יוחנן שעתידי הקב"ה להעמיד אבנים טובות גדולות בשערי ירושלים, זהו דבר חיובי וא"א לפרוץ אותו. ובה מבאר הדברי שאול מה שהאמינו חז"ל לע"א בעגונה, דמלתא דעבידא לאגלויי היא, דאמירת מת א"א להוכיח, אך אם הוא חי שפיר אפשר להוכיח בכך שיבוא ברגליו, ויכול להתברר שקרו.

ונשוב לגמ' כאן. האמירה כל דג שיש לו סנפיר חייב להיות לו סנפיר, ניתנת להפרכה בקלות כאשר ימצא דג שיש לו שקשקת ואין לו סנפיר. ומכך שבכל זאת נאמר משפט זה, הדבר מוכיח שתורה מן השמים, וזה הפירוש להגדיל תורה ויאדיר.

ג.

ונסיים בדברי המאור ושמש, שמבאר הגמ' כאן, דכשהתורה מדברת על דברים חומריים היא ממעטת בדיבור, ובדברים רוחניים היא מאריכה. הדג הוא בריה רוחנית, כפי שהבאנו לעיל שעל כן אינו צריך שחיטה, והוא מאכל הצדיקים לעתיד לבא. ולכן אוכלים דגים בשבת. וזה הפירוש להגדיל תורה ויאדיר, שככל שהתורה יותר גבוהה, יש להאריך בו יותר.

דף טז

סיפני הלויית

"לויית דג טהור הוא".

המהרש"א מקשה מאי קמ"ל הגמ', פשיטא דהוא דג טהור, שהרי לעתיד לבוא אוכלים ממנו הצדיקים, וכי ס"ד שיאכיל הקב"ה אותם מאכלות אסורות. ומיישב שהיה מקום לומר שלויית אינו דג כלל, קמ"ל דדג הוא, וטהור.

בספר תפארת יעקב כתב ליישב באופן אחר, דלעולם יתכן שהוא דג טמא, אלא שיש הוראת שעה להתירו לצדיקים.

דהגורם לקדושה אינו הוולד עצמו אלא **פעולת היציאה**, ורק כשרוב העובר יוצא אז יש כאן 'פעולת יציאה'.

ונמצא לפי ג' אחרונים אלה ב' המחלוקות האלה הם מחלוקת אחת - האם פעולת הלידה, שתחלת בלידה ונגמרת ברוב היא הקובעת, או שעת הרוב קובעת. והדברים ברורים.

דף ע

דרוש וקבל שכר

בסוגיין דנו בכמה היכי תמצוי בקדושת בכור, וחלק מהם לכא' אינם מציאותיים, כגון בלעתו חולדה והכניסתו והקנייתו, הדביק שני רחמים זה לזה.

התוס' (שבת קנב, ב) מביאים מכאן שדרך הש"ס לדון גם בדברים שאין שייכים במציאות, כדי להראות לנו הדין ודרוש וקבל שכר. וכן לעשות גולל ודופק מבעלי חיים.

והנה לעיל יז, א דנה הגמ' בבשר נחירה שהכניסו לארץ ישראל האם מותר, וכתב רש"י שאף שאינו נוגע להיום, דרוש וקבל שכר, שצריכין אנו לעמוד על האמת.

והרא"ש (שם) משיג על רש"י: "דדוקא למיסבר קראי דרשינן אע"פ שכבר עבר, אבל לקבוע בעיא בש"ס בדבר שאין בו צורך לא אשכחן, והכי אמרינן בפ"ק דיומא כיצד הלבישן כו' כיצד הלבישן מאי דהוה הוה, אלא כיצד מלבישן לעתיד לבוא וכו' אלא כיצד מלבישן למיסבר קראי". ולכן נדחק הרא"ש לבאר כיצד יש נפק"מ לדידן בספק הגמ' בבשר נחירה.

החת"ס לעיל שם מעיר שלפעמים הגמ' דנה בדברים שאינם נוגעים למעשה, וכגון בזבחים (קיה, ב) בעי ר' ירמיה עומד בנחל ואינו רואה, לענין משכן שילה. והרי אינו נוגע למעשה, ואינו למיסבר קראי.

ומצינו כאן מהלך נאה בתפארת ישראל (אבות ה, ז) על המשנה "שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם... שואל כענין ומשיב כהלכה", ומבאר התפארת ישראל (יכן אות מז) ששואל רק בדבר המצוי, ובבועז (אות א) מקשה על עצמו מהגמ' כאן, ומיישב: "נ"ל דאף דממש אי אפשר שיקרה כך, אפ"ה אין אלו שאלות של הבל ח"ו, ולא דמי להך דמנחות (לו, א) ששאל פלימו מרבי באדם שיש לו ב' ראשים באיזה יניח תפלין, דא"ל או קום גלי או קבל עלך שמתא, וכ"כ בר' ירמיה שהיה רגיל לשאול דברים שאינם במציאות וכדומה (כגון רגל אחת בתוך ג' אמה ורגל אחת מחוץ לג' אמה)... דכל הנהו אגב שיטפא שאלו שלא כהוגן. אבל בבעיא דרבא בכרכו בסיב וכו', לא משום שרצה לידע הדין בהנך גוונים, רק רצה לידע טעם הדין בכל פטר רחם, אי תלה בשפת רחם, או בחלל, או באותו וולד או בגוונא אחרינא".

כלומר, החקירות של סוגיין, הם ביטוי לחקירה למדנית מהו 'פטר רחם'.

היותנו בגלות, דומיא דמקום חתך שכאשר חוזר פנימה מתכשר, כך כשנשוב לא"י יתברר למפרע שלא יצאנו גלות גמורה.

דף סט

בכור למפרע קדוש

נחלקו רב הונא ורבה האם קדושת בכור חלה למפרע מיציאת חלק מהוולד, או שרק ביציאת רובו מכאן ולהבא. ומחלוקתם היא בשני מקרים:

א) כשיצא שליש ומכר לגוי, האם המכירה חלה, דלמ"ד שחלה קדושה למפרע אין המכירה חלה, ולמ"ד שרק מיציאת רוב מתקדש הבכור, המכירה חלה.

ב) כשיצא שליש דרך דופן ושני שליש דרך רחם, דלמ"ד שמתקדש למפרע, הרי אין יכול להתקדש כאן, דיצא בתחילה דרך דופן, ולמ"ד שמתקדש ביציאת רוב, שפיר מתקדש. ודנה הגמ' מדוע צריכים להשמיע את המחלוקת בשני מקרים, דלכאורה זו אותה מחלוקת.

המהרי"ט אלגזי (בכורות פ"ג אות לג) מתקשה מה השייכות בין שתי המחלוקות, הלא הראשונה היא האם חלה קדושה למפרע, והשנייה היא מה קובע את קדושת בכורה - האם הרוב הראשון או גם הרוב האחרון, וגם אם אומרים שחלה למפרע, יתכן שהרוב האחרון קובע. וכתב שלא ראה לשום אחד מן המפרשים שיתן טעם לדבר.

ומבאר כך: מה שהכריח את רב הונא לומר שהקדושה חלה למפרע, הוא משום שסובר שקדושת הבכור חלה מכח תחילת הלידה, וממילא מוכרח שקדוש למפרע, דאם קדוש רק בסוף הלידה, לא יתכן שתחילת הלידה תקדש וא"כ לא יהיה שייך קדושת בכור אלא א"כ נולד בבת אחת מייד. נמצא שב' הדברים תלויים זה בזה.

בחינושי רבי מאיר שמחה מביא את דברי המהרי"ט אלגזי (מבלי להזכיר את שמו), ומשיג על דבריו, שהביאור הוא פשוט: כשם שמצינו בתרומה שזמן חלות החיוב הוא הקובע לענין פטור, כגון זמן החנטה שהוא מחייב, אם אז הפרי ברשות גוי, פטור, כך גם לגבי בכורה. רב הונא ס"ל דמה שמקדש את הבכורה הוא שעת הלידה עד הרוב, ולמפרע, דהיינו שזהו תהליך אחד שמתחיל בלידה עד שמגיעים לרוב. ואם בשעת החיוב היה שליש יוצא דופן אינו מתקדש. אבל רבה שסובר מכאן ולהבא קדוש, שעת החיוב הוא כשמגיע לרוב, ורק אז חלה הקדושה, ועל כן לא אכפת לן שבשליש הראשון היה יוצא דופן, דשעת החיוב הוא כשמגיעים לרוב ולא קודם לכן.

וכן מבאר החזו"א (י"ד ס"י ריד), ומוסיף שמה שאמר רב הונא למפרע הוא קדוש, אינו קדוש למפרע ממש, אלא שזמן החיוב מתחיל בתחילת הלידה עד הרוב. ואילו לרבה מה שמקדש את הבכור הוא הגעתו לרוב.

השרידאש (ח"ד בענין קדושת בכור) מבאר בנוסח מעט אחר, דלרב הונא מה שמחייב את קדושת הבכור הוא **הוולד בעצמו**, ומה מגדיר אותו כוולד - יציאת רובו ממעי אמו, ולמפרע הוא מתקדש. ואילו רבה ס"ל

שוב מצאתי שכדברים האלה ממש כתב המהר"ל בגור אריה פרשת חוקת (במדבר יט, טז) וז"ל הנפלא:

"אין זה קשיא אם דברו חכמים בדברים כאלה שאין דרך להיות, אף על גב שאין עושין ארון מן הבהמה, דאין זה קשיא, כי לא היה דעת חכמים ז"ל בדין הזה אם מותר לעשות מן בעלי חיים גולל ודופק, רק לגלות לך על גולל ודופק מה הוא ענינו, ולמה הוא מטמא באוהל. ובוזה שאמרו ז"ל אין עושין מבעלי חיים גולל ודופק, ביארו ז"ל מה ענין הגולל והדופק, שאין בעלי חיים ראויים לו, [כיון שצריך ליתן טעם למה בעלי חיים פסולין לגולל ודופק - נבין מאותו הטעם ענין גולל ודופק, שמתוך זה אפשר לעמוד עליו. שכאשר נדע הלכות דבר אחד - נוכל לעמוד על מהותו, ואין ספק שהלכותיו נמשכים אחר עצמו, לכך מתוך זה אנו עומדין על מהותו. ולפיכך אמרו רז"ל שאין עושין גולל ודופק מבעלי חיים, כדי ללמוד הטעם, וממנו תבין ענין גולל ודופק.

"וזה היה כוונתם של רז"ל בכל מקום שדברו חכמים בדברים רחוקים מאד, שלא היו ולא נהיו; בפרק בהמה המקשה (חולין ע.) , יצא מרחם זה ונכנס ברחם אחר, וכיוצא בזה. אתה האדם אל תעשה כמו שעושין המהרהרין אחר דברי חכמים, וכאילו לא היה כוונתם רק לדבר בדברים כאלו, לא כן דעת החכמים האמתים, כי מה שדברו וטרחו בזה הוא הטעם והכוונה שיצא מזה, כי הם רצו לעמוד על ענין הבכור שצוה בתורה (שמות יג, ב), אם אינו דבר רק שהוא יוצא מבית הרחם, ואם כן לפי זה אם היה נכנס ברחם אחר בבהמה שלא בכרה ויצא - גם כן חייב בבכורה, שהרי פטר רחם הוא וכו' וכן הבעיית דבעיית התם (חולין ע.) ; נכנס חולדה והוצאתו והכניסתו, אין כוונתם כלל רק לידע אמיתות הענין במה הוא תולה הבכורה, וכאשר ידעו הדין אז ידעו במה הבכורה תליא, ובוזה יעמדו על עיקר טעם המצוה במה היא תולה הבכור. כי ההלכות שיש למצוה מעמידין את האדם על עיקר מהות המצוה. והסכלים מתלוננים על אלו הדינים. וכלל זה יהיה בידך, כי כל הבעיות האלו, הם וכיוצא בהם, הם תלויים בדברים עמוקים מאוד. ולפיכך אמרו: "דרוש וקבל שכר", כלומר שהכוונה באלו הדברים הרחוקים והנפלאים רק לדרוש ולקבל שכר על הלימוד, לפי שעומד בזה על אמתת פירוש התורה, כי תורה הוא. ואין חילוק מה שכתוב בגמרא (שם) 'הדיבך שני רחמים זה בזה ונכנס מזה לזה', או מבעיית - פטר רחם שכתוב בתורה מה ענינו; שפטר ופותרה הרחם בלבד על ידי הולד, או פטר רחם - שיצא ממנו הולד שנוצר בבהמה. ודבר זה עיון עמוק, שהוא תולה באמיתת מצות הבכור."

דף עא

חבל על בן עזאי

בן עזאי ניסה לבאר מקור לכך שנבלת חיה טהורה מטמאת, ודחה אותו ר' יונתן. שאל בן עזאי מה ר' ישמעאל אומר בזה, ואמר לו. הפטיר בן עזאי "חבל על בן עזאי שלא שימש את רבי ישמעאל".

והעירו במהר"צ חיות ולב אריה, שלעיל ע, ב הלשון הוא "מה ישמעאל אומר בדבר זה", ובדף עא, א הלשון היא "רבי ישמעאל". והטעם הוא, שאחרי שלמד ממנו דבר הלכה, מחוייב בכבודו.

בבאר יצחק מוסיף להעיר מכאן על מש"כ הש"ך (יו"ד סי' שס"ק טז) על פלוגתת הרא"ש והר"מ לענין חכם דשמעתיה בפומן, דלהר"מ מיקרי רק חכם, ולהרא"ש נקרא רב. והש"ך הכריע כר"מ. והרי כאן חזינו דבן עזאי לא שמע מרבי ישמעאל עצמו הלכה זו רק ע"י ר' יונתן, ואפילו הכי קראו רבי ישמעאל, הרי דחכם ששמועותיו בפיו נקרא רב.

בשיחות מוסר להגר"ח שמואלביץ זצ"ל (תשל"א שיחה יח) מאיר שהרי בן עזאי אמר שכל חכמי ישראל דומין עלי כקליפת השום, וגם ר' ישמעאל בכלל זה, ומ"מ כיון שהיתה איוו נקודה בדרך לימודו של ר' ישמעאל שיכול היה בן עזאי לקבלה הימנו אם היה משמשו, ועכשיו שלא שימשו הפסיד אותה, חש בן עזאי כי כל העולם כולו נחבל ע"י הפסד זה, כי האדם הגדול הוא צנור ההשפעה מן השמים, ואפילו גדולים אחרים יכולים לשאוב ממנו את החלק המיוחד שלו. וכן אנו מוצאים באליהו לאחר שעלה בסערה השמימה, שכל בני הנביאים נסתלקה מהם רוח הקודש, דהיינו שההשפעה הרוחנית כגינה לעולם דרך האדם הגדול.

ובאבות (פ"א מ"ו) איתא "יהושע בן פרחיה אומר, עשה לך רב". וכתב הרמב"ם דאפילו לא היה ראוי להיות לו רב, עשה אותו לך לרב, כדי שתשא ותתן עמו ויתקיים תלמודו בידך, לפי שאינו דומה לימוד האדם לעצמו כלימודו מזולתו, כי לימודו מזולתו מתקיים בידו ומתברר יותר, ואפילו היה כמוהו בחכמה או פחות ממנו. וכן ביאר רבינו יונה, שאדם זוכר מה שלמד מרבו יותר ממה שלומד בעצמו, ועוד כי פעמים יבין הדבר יותר ממנו.

ובשיעורי מו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל עמ"ס אבות הנדפס עתה, מבאר שהרי ודאי אין כוונת המשנה לרב שגדול ממנו, דפשיטא שצריך הוא לרב, אלא בהכרח מדובר באדם גדול שהוא רב מצד עצמו, ואעפ"כ יש לו תועלת לקבל מגדול אחר.

וזה הלימוד כאן שבן עזאי מתלונן: חבל על בן עזאי שלא שימש את רבי ישמעאל, שהיה לו משהו לקבל ממנו.